[Stát, společnost a jednotlivec a jejich vztah k pravdě]

77/001

1.
Stát je výtvorem, produktem společnosti, společnost vždycky přesahuje stát, je jeho základem, jeho prostředím, pozadím a okolím, ale také cílem a účelem. Stát je pro společnost, společnost tu není pro stát. A co je nejdůležitější: existují oblasti a roviny společenského života, jeho formy a funkce, které mohou a někdy dokonce musí zůstat mimo dosah a kompetenci státní regulace a reglementace.

2.
Státní zájem proto není nejvyšším zájmem společnosti. Stát naopak musí respektovat, že poslední cíle společnosti jsou vyšší než státní a technicky-politické, že o nich oficiálně jako stát nemůže rozhodovat (tj. že o nich nemohou kompetentně rozhodovat státní úředníci) a že se v těchto věcech musí podrobit jak určitým a přesně formulovaným omezením, tak tomu, že musí sám na sebe vzít povinnost nést důsledky vyplývající ze společenské volby a společenských rozhodnutí zakotvených mimostátně a nezávisle na státní rezoně.

3.
Státní politika náleží mezi služby; politikové mají za úkol udržovat státní organismus, aby fungoval a nerušil společenský život ani svými chybami a nedostatečnou pohotovostí, ani svými nadměrnými nároky a překračováním svých kompetencí. Stát je kupř. povinen pečovat o dobrý stav silnic, o dostatek kvalitních bytů, o zajišťování materiální základny výzkumu apod. Naproti tomu není kompetentní k tomu, aby určoval směry výzkumu, náplň vyučování a vzdělávání na školách všech stupňů, zvláště pak je nekompetentní v otázkách ideologických a ideových, v otázce pravdy a spravedlnosti atd.

4.
Ve společnosti existuje od samého počátku násilí; od samého počátku je však násilí pociťováno jako něco člověku nepřátelského a postupně se prohlubuje vědomí, že je čímsi ohrožujícím člověka jako člověka, tj. čímsi ohrožujícím člověka v jeho lidství, a to bez ohledu na to, je-li navenek tím poraženým, nebo naopak vítězem. Proto se lidé sdružují a nakonec budují obec, resp. stát.

Pha, 23. 3. 77

77/002

5.
Ve státě jsou mj. soustředěny mocenské prostředky, tj. prostředky donucení (není však hlavním a stěžejním úkolem státu donucovat). Důstojnost státu spočívá v tom, že prostředků donucení užívá oprávněně, legitimně. Pokud stát představuje násilí (a opět zdůrazňuji: nepředstavuje jenom je a nepředstavuje je ani na prvním místě), musí se toto násilí opírat o zákony a o právo. Podmínkou však je, že si tyto zákony nestanovuje a právo libovolně neinterpretuje sám stát.

6.
Aby se stát nezměnil v cosi zločinného, musí ve všech svých opatřeních a funkcích postupovat podle zákonů. Tyto zákony mají především tu důležitost, že jsou čímsi trvalejším než jednotlivá státní opatření. Aby to však byly řádné zákony, musí splňovat základní podmínku: musí spojovat občany v jednu obec, v jeden stát; to znamená: nesmějí privilegovat jednu skupinu občanů a stavět ji proti jiným skupinám. Zákon musí nejen platit pro všechny stejně a ve všech případech stejně, ale musí každému občanu otvírat podobné možnosti, aniž ho předtím znásilňoval, a uzavírat obdobné možnosti, aniž tím fakticky uvolňoval cestu jeho sobectví a bezohlednosti.

7.
Především však má zákon usnadňovat lidský a občanský život, a ne jej brzdit. Zákon má sloužit společenskému životu, a ne se stávat jeho pánem. Zákony mají podobný smysl jako dopravní předpisy: mají rozhodovat v nepodstatných, resp. méně podstatných technických záležitostech (např. zda se bude jezdit vpravo, nebo vlevo), ale nemají určovat řidičům, kam mají jet. Zákony jsou tu proto, aby se lidský život nevyčerpával ve zbytečných sporech o málo významné věci, ale aby byl uvolněn pro velké věci. A v těchto velkých věcech a životně významných záležitostech není zákon povolán rozhodovat.

8.
Státně politický život občana je proto jen méně důležitou částí jeho společenského života; zvláště pak je jen „skrovnou částí života duchovního“. Rozhodující rovina lidského života se státně politické roviny jen tu a tam dotýká. Každý podstatnější kontakt je signálem chorobného politického a společenského stavu.

23. III. 77

77/003
9.

Chyba starších demokratických koncepcí spočívá v tom, že lidské svobody a lidská práva chápaly jako individuální. Ve skutečnosti není žádných individuálních ani osobních práv a svobod v tom smyslu, že by náležely již k výbavě jednotlivce. Ve společnosti, v níž je zotročen či ujařmen jeden jediný člověk, jsou zotročeni či ujařmeni i všichni ostatní, ať si to uvědomují, nebo ne.

10.
Individuum má však významnou roli v každé společnosti: všechny deformace i všechna náprava deformací ve společnosti prochází rozhodováním a jednáním jednotlivců. Společnost může být napadena zlem nebo korumpována jako „celek“, ale nemůže reagovat jako celek a není také odpovědná (tj. schopna odpovědnosti) jako celek. Vztah jednotlivce a společnosti je zvláštní a potřebuje detailnějšího rozboru a výkladu.

11.
Člověk je bytost, která je v podstatném vztahu k pravdě. Dosud neznámou, neodhalenou pravdu poznává a vyslovuje vždy jednotlivec, který stojí sám proti všem ostatním. Prokázat tuto pravdu, prosadit ji ovšem nelze jinak než argumentací a přesvědčováním druhých lidí. Tam, kde se to nezdaří, upadne pravda znovu do přítmí skrytosti, byť jenom na čas. Ale člověk se stává a zůstává člověkem nasazením, resp. nasazováním svých sil, své energie a svého celého života ve službách pravdy.

12.
O pravdě nemůže rozhodovat žádný arbiter definitivně; zejména pak o ní nemůže rozhodovat úředník (tj. reprezentant státu). Jednou z hranic kompetence státu je otázka pravdivosti nebo nepravdivosti nějakého tvrzení nebo pojetí, poznání atd. Stát, který chce rozhodovat o tom, co je pravda, a vnucovat jakýmikoliv prostředky svou „pravdu“ občanům, je na cestě k zločinnému státu, tj. proměňuje se ze státu legitimního ve stát zločinný.

13.
Pravda však promlouvá k jednotlivým lidem, tj. k člověku-jednotlivci. Člověk není případem, nýbrž jednotlivcem, tj. jednotlivou osobností právě jen ve vztahu k pravdě a na základě tohoto vztahu. V jeho osobním, personálním vztahu k pravdě nemůže být nikým zastoupen a v jeho odpovědnosti ho nemůže nikdo nahradit, nejméně společnost.

23. III. 77

[Porušování československých zákonů, Charta 77 a stát]

77/004

1.
Článkem 28 Ústavy ČSSR je „všem občanům zaručena svoboda projevu ve všech oborech života společnosti, zejména také svoboda slova a tisku“. Článkem 19 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, který je součástí československého právního řádu, je potvrzeno, že „každý má právo zastávat svůj názor bez překážky“ a že „každý má právo na svobodu projevu; toto právo zahrnuje svobodu vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky všeho druhu, bez ohledu na hranice, ať ústně, písemně nebo tiskem, prostřednictvím umění nebo jakýmikoli jinými prostředky podle vlastní volby“ (odst. 1 a 2).

2.
Dnes už přes 600 občanů naší republiky projevilo přesvědčení, že jsou u nás v řadě oblastí porušovány zákony a že je nutno s tím skoncovat. Jejich ústavně zaručená svoboda projevu je jim však upírána; jsou policejně vyšetřováni a vyslýchání, jak se s textem Prohlášení CHARTY 77 seznámili, od koho text dostali, komu jej dále předali; jsou zadržováni a předváděni, jsou u nich prováděny domovní prohlídky, a dokonce preventivně umisťováni v celách předběžného zadržení (aby se nemohli zúčastnit pohřbu jednoho z mluvčích CHARTY 77); Generální prokuratura je varuje, že souhlas a schvalování CHARTY i její rozšiřování je trestný čin; někteří byli zatčeni a jsou dosud ve vyšetřovací vazbě, ale převážně jsou vyslýcháni ve věci CHARTY, i když se naznačuje, že jejich vazba nemá s CHARTOU žádnou souvislost. Toto vše a postup policie i prokuratury v jednotlivostech i vcelku je jenom dalším příkladem a dokladem toho, že naše zákony opravdu porušovány jsou.

3.
Celostátně byly zorganizovány protestní schůze a podpisování prohlášení proti CHARTĚ, denní tisk uveřejňoval „hlasy lidu“, signatáři se stali předmětem útoků a difamací, někteří byli vyhozeni z práce, jiní vyloučeni z ROH nebo jinak postiženi – ale veřejnost nikdy nebyla s odsuzovaným textem Prohlášení CHARTY 77 seznámena. Strojopisné kopie jsou zabavovány a obsah Prohlášení je všemi prostředky utajován; zároveň však je kvalifikován jako lživý a pomlouvačný, ba zrádcovský.

25. III. 77

77/005

4.

Nikdo z našich občanů nemůže veřejně oponovat oficiální kampani proti CHARTĚ, nechce-li přiznat, že text Prohlášení zná (a v tom případě bude policejně vyslýchán); nepříjemnosti mají i ti, kteří jenom poukazují na to, že mají odsuzovat něco, co vlastně neznají. O CHARTĚ se vlastně nediskutuje, proti ní se neargumentuje – CHARTĚ a chartistům se jen nadává. Je to běžný, v psychologii známý mechanismus: abych nemusel odpovídat na obvinění, sám obviňuji. Celou kampaní vyzrazuje režim svou povahu, vyjevuje „tajemství své vlastní podstaty“.

5.
Političtí představitelé odmítli vstoupit s mluvčími CHARTY do dialogu; partnerem chartistů jsou pouze pracovníci prokuratury a policie (bezpečnosti). Tím ovšem vyjevili, že lidská a občanská práva nejsou předmětem politického respektování, nýbrž jen předmětem policejního a soudního stíhání.

6.
Naši oficiální představitelé tvrdí, že stav občanských práv a svobod je vnitřní záležitostí našeho státu. Tím však vyzrazují, že považují stát za rozhodující instanci, která je oprávněna vyměřovat a udělovat práva a svobody svým občanům. Tento státní absolutismus je ve flagrantním rozporu jak s Marxovými představami a s jeho programem, tak s Všeobecnou deklarací lidských práv a Mezinárodními pakty, vstoupivšími tři měsíce po zápisu o ratifikaci prezidentem v platnost také u nás.

7.
Pojetí lidských nezadatelných práv a občanských i politických svobod je nerozlučně spjato s pojetím člověka. Státní instituce však nejsou oprávněny vnucovat občanům své představy a názory ani jim předepisovat, jakou antropologii mají vyznávat. Jediná cesta k vyjasnění stanovisek je jejich rozhovor, jejich diskuse.

8.
Političtí představitelé mohou mít přirozeně svůj vyhraněný názor na otázky lidských svobod a práv i na pojetí člověka. Je to však jejich soukromý názor nebo názor jejich skupiny, jehož pravdivost není a nemůže být jejich politickým postavením nikterak podepřena, tím méně prokázána.

25. III. 77

77/006

9.

Pojetí lidských práv a svobod, tak jako pojetí člověka a jako každý jiný názor nebo přesvědčení, je pravdivé nebo nepravdivé, správné nebo nesprávné nezávisle na tom, kolik lidí se na něm shodne. Pravdivost se prokazuje rozborem a argumentací, nikoliv hlasováním.

10.
Člověk nebo skupina lidí, kteří odmítají rozhovor o zásadních otázkách (a takovou je otázka lidských svobod a práv) prozrazují jen své obavy, že by se svými názory a představami neobstáli, že by je nedovedli obhájit. Proto se uchylují k pomluvám, difamacím, lžím a polopravdám, vytahují na světlo starou minulost nebo kompromitující materiály, uchylují se k vyhrůžkám a vydírání atd., protože jim prostě chybí argumenty.

11.
[zde text končí (pozn. red.)]

25. III. 77

77/007
[nepopsaný list (pozn. red.)]

77/008
[nepopsaný list (pozn. red.)]

77/009
[nepopsaný list (pozn. red.)]

77/010
[nepopsaný list (pozn. red.)]

[Návrhy k ustavení spolku na způsob Ekumenického hnutí inteligence a studentstva]

77/011
1.
Něco na způsob EHISu, neboť taková organizace neexistuje a je vysoce potřebná. Nezávislá na církvích a nestátní; nikoliv výlučně křesťanská, ale dialog.

2.
Časopis, neboť nynější nejenže svým zaměřením nevyhovují, ale odmítají tisknout určité autory.

3.
Výchovná a vzdělávací zařízení, která by neoktrojovala jedinou ideologii a nebyla represivní vůči nekonformním žákům a studentům, ev. dospělým.

4.
Shromažďovací prostory atd. (Poříčí apod.)

5.
Studijní centrum s knihovnou, čítárnou časopisů, konzultačními možnostmi, přednáškami apod.

6.
Rekreační objekt, ale s analogickými možnostmi.

7.
[zde text končí (pozn. red.)]

[Vynálezy, objevy a proměny ve vědě a mladí vědci]

77/012

(25. 2. 77 v 8.30 doma.) Okolnost, že největší, nejpřevratnější vynálezy, nápady, objevy – zejména v přírodních vědách, např. především ve fyzice – dělají lidé mladí, řekněme do 35 let, je na jedné straně dokladem toho, jak neobyčejně významné je pokoušet se nově podívat na nějaké jevy, na skutečnosti tehdy, když ještě nemáme zakotveny, zakořeněny, zafixovány, imprintovány, bychom mohli říci, některé předpoklady, některé základní pojmy, základní pojmovou výpravu a výbavu, kategorie apod. Ale na druhé straně se tak ukazuje, jak věda potřebuje mozky, které jsou co možná nezatížené dosavadní tradicí. A na tom se ukazuje dvojí stránka, dvojí charakter této záležitosti. Věda má tendenci se emancipovat z historického základu, z něhož vznikla. A ta emancipace probíhá právě tím způsobem, že se určité vědecké přístupy prosazují, aplikují a revize, převraty v jejich struktuře se uskutečňují v čím dál mladších letech. To není vždy jenom kladná záležitost, ale může to být záležitost také záporná. Může to mít záporný smysl v tom, že to nejsou jenom staré vědecké názory, přežitky, ale že to mohou být také s lidskou existencí nezadatelně a nerozlučně spojené předpoklady, jejichž odstranění, likvidace, podvrácení sice umožní vědě další postup vpřed, a to znamená další roztříštěnost, ale podvrátí to zároveň integritu lidského života, individuálního i společenského, a integritu dějinného, kulturního zaměření. –
[Jde o přepis magnetofonového diktátu z kazety 6-05; srv. též týž přepis v sešitě R 1977–2, § 11 (4), 770622–1 (pozn. red.)]

77/013

[nepopsaný list (pozn. red.)]

[Humanitní obory a jejich budoucnost]

77/014

1. V moderní společnosti budou nároky na humanitní vzdělání stále stoupat. Odborníci přírodovědeckého a technického směru budou stát před stále naléhavějším požadavkem správného zasazení svých specializovaných studií, projektů a praktických snah do smysluplného, k budoucnosti zaměřeného a do budoucnosti otevřeného celkového snažení celých společností a všeho lidstva.
2. Čím světodějnější objevy a vynálezy budou učiněny, čím vyšší úrovně bude vědec nebo technik, prorážející jimi nové cesty, tím závažnější bude vždycky otázka ne pouze přímých, ale zejména druhotných, společenských důsledků jejich objevů a vynálezů.
3. Nejde nutně o to, aby každý fyzik, biolog, technik-projektant, ale také politik atd. byl zároveň odborně vzdělán v psychologii, sociologii, ekologii, filosofii atd., ale aby v těchto oborech byl alespoň tak orientován, aby byla při každé jeho zcela odborné práci ve střehu jeho bdělá fantazie, která ho povede např. k tomu, aby si vyžádal příslušné odborné posudky těchto humanitních disciplín v záležitostech, jejichž hloubku až propastnost je schopen sice tušit, ale v nichž jeho odbornost už nestačí.
4. Dobře orientovaná bdělá fantazie je však stejně důležitá také u adeptů (a ovšem již specialistů) humanitních oborů. Nesprávně se klade hlavní důraz na objem vědomostí, které mohou naopak být plně svěřeny automatizovaným dokumentačním systémům, a zanedbává se potřeba nadhledu, vztaženosti k celu, celoživotní a celospolečenské orientace.

(Račice, 10. 7. 77)

[Návrh vzdělávacího obsahu (patrně pro neoficiální vzdělávání)]

77/015

filosofie – 2×
historie – 2×
psychologie
kunsthistorie
teorie literatury
ekologie
sociologie
ekonomie
10× za rok (= 1× měsíčně)
v mezidobí diskuse a studijní spolupráce pod vedením pokročilejších
skripta, odkazy na literaturu, povinná četba

osnovné body, teze, pak sylaby
přednášek

O prázdninách týdenní soustředění tematicky integrované („symposium“) za společné účasti všech přednášejících i posluchačů (pokud možno).

První ročník: Člověk 20. století – sebeuskutečnění a sebepoznání (jeho)

1. Historie – charakteristika 19. a 20. stol., kultur. a polit. vývoj, věda, technika, nacionalismy, rozpad a integrace
2. Ekologie: životní prostředí, přírodní prostředí, společenské prostředí, ohrožená biosféra
3. Psychologie: izolovaný jedinec, „osamělý dav“, ztráta kořenů, vykořeněnost, rozbití „duševního prostředí“, ohrožená psychika
4. Kunsthist.: umění jako pokus o životní „doplnění“, integritu možností – a jako výraz rozpadu a dezintegrovanosti života
5. Ekonomie: emancipovanost ekonomických procesů a struktur z lidského světa a pokusy o jejich ovládnutí
6. Sociologie: socializace člověka, socializace řeči (jazyka), socializace kultury, socializace technických struktur, socializace svobody
7. Filosofie: reflexe, kritické myšlení, cesta k integritě lidského života; ffie a vědy
8. Historie: metodika přístupu k lidským dějinám, fakta a porozumění; problém „současných dějin“; odstup a přístup v práci historika
9. Literatura: Písemnictví (poezie, beletrie, odborná literatura, novinářství, dokumenty „běžné mluvy“), jazyk a řeč; jak se současný člověk stává sebou samým prostřednictvím slova
10. Filosofie: Ffie a její „základ“, životní orientace, konec epochy, potřeba nového myšlení, hlavní („uzlové“) problémy dneška

[Charta 77, petiční právo, výchova a vzdělání]

77/016

Charta 77 představuje sama o sobě uplatnění jen jediného práva zakotveného v ústavě a v zákonech, totiž práva petičního (které nadto je právě v tomto případě stanoviskem Generální prokuratury Chartě upíráno), eventuelně v zákonech a ústavě nezakotveného práva na kritiku existujícího stavu společnosti. Petiční právo je však pouze jedním, a to ještě nikoliv tím nejkřiklavějším právem, jež zůstává u nás neuplatněno a mimo funkci. Proto je tento příklad třeba rozšířit v řadě jiných směrů, o nichž se v Chartě 77 (tj. v původním prohlášení a v dalších dokumentech) hovoří. Dokumenty Charty na řadu neuplatňovaných nebo dokonce omezovaných práv a svobod lidských i občanských poukazují, ale zatím u takového pou-

kazování zůstává. To není možno dělat do nekonečna, ale je třeba nastoupit cestu praktického uplatňování všech těchto práv a svobod, i když pochopitelně nikoliv najednou a náhle, nýbrž postupně a s jistou obezřetností.

Jedním z nejcitlivějších bodů je otázka výchovy, výuky a vzdělání občanů, především mladých lidí. Ačkoliv v ústavě a v zákonech je zaručen přístup ke vzdělání pro každého občana bez diskriminace a ačkoliv v přijatých mezinárodních paktech se dokonce výslovně mluví o právu rodičů svěřit děti jiným než oficiálním školám (státním školám), pokud si přejí, aby byly vychovávány a vzdělávány v souhlasu s jejich vlastním přesvědčením, skutečnost je těmto zásadám na hony vzdálena. A tady je proto nutno udělat jeden z prvních kroků kupředu k zajištění souhlasu mezi zákony a faktickým stavem.

(Račice, 15. 7. 77.)

[Prospěšnost a účinnost jednání; hodnoty a jejich pojetí] 77/017

Když člověk dělá, co „má dělat“, plete se do jeho úvah téměř vždycky otázka prospěchu a prospěšnosti toho, co dělá, a to dokonce v několika různých směrech. Ve smyslu přísloví, že ani kuře nadarmo nehrabe, tu stojí především otázka, kolik já na tom vydělám, když se postavím za pravdu nebo když se dám do zápasu o spravedlnost. Ale ta otázka nemusí být vždycky postavena jen takto soběstředně až sobecky, nýbrž může být zaměřena na prospěch druhého, na prospěšnost pro druhé lidi, třeba i celé společnosti, národa, třídy apod. A tím už přecházíme vlastně hranici prospěchu osobního nebo osobnostně společenského a dostáváme se na rovinu uvažování zcela věcného, ev. věcně-společenského. Tam už se otázka po tom, co máme (nebo co „se má“) dělat, relativizuje na čistě technický problém, jak dosáhnout jednoduchého nebo komplikovaného cíle, jehož prospěšnost je prostě předpokládána (a tedy není problematizována, není předmětem otázky).

Je to vždycky třeba chápat jako znečištění, pokažení, úpadek tázání po tom, co je správné (mravné, zbožné atd.)? Jaké místo má čistě technická úvaha v morálním rozhodování? Je zřejmé, že nemůže být zcela vyloučena. Neboť co by pomohlo nějaké čistě mravní rozhodnutí, když by věcně neobstálo, a tedy bylo zcela neúčinné? Nerealizovaná, neúčinná pravda nebo spravedlnost by byla zajisté k ničemu. Ovšem otázka účinnosti nemůže být na druhé straně izolována, protože zcela pomíjí otázku toho, zda

cíl, jehož je v daném případě účinně nebo neúčinně dosahováno, je správný (mravný, zbožný atd.), nebo nikoliv.

Tak se ukazuje, že vedle věcných hledisek, která nemohou být beztrestně přehlížena a pomíjena, ale vždycky také spolu s nimi, tu jsou hlediska hodnotová, axiologická. Jinými slovy je vždycky v pozadí nějaký hodnotový žebřík, nějaká hierarchie hodnot a přiměřené hodnotové zaměření, hodnotová orientace člověka – jak o tom mluví např. v sociologii. Ovšem tady přistupuje nový, velmi hluboký a nesnadný problém. Každý pokus o věcné, předmětné uchopení hodnotového žebříčku a jednotlivých hodnot totiž jen v jiné souvislosti a na jiné rovině dělá opět to, co jsme zproblematizovali: vyhlašuje platnost nějaké hodnoty jako zcela nedotazovanou a neproblematizovanou, nýbrž pouze předpokládanou. Hodnota sama se pak stává jen jistou, poněkud odtažitou „věcí“, o jejíž „hodnotnosti“ se nepochybuje. Je však otázka, zda právě takovým myšlenkovým přístupem není povaha hodnot, resp. povaha toho, co „má být“, zásadně zkreslována, nepřípustně posunuta a misinterpretována. Tím se ovšem dostáváme k otázce předmětné a nepředmětné skutečnosti a předmětných a nepředmětných myšlenkových (pojmových) konotací.

(Praha, 17. 7. 77.)

[Čas, jeho plynutí, událost a subjekt]

77/018

V obecné mluvě jsou přečasto pojmenovány jevy, jejichž hloubky ani dosahu nedohlížíme. Příkladem za všechny je fenomén času. O tom běžně říkáme, že plyne. Co to však je toto plynutí času? Jak vůbec dochází k tomu, že se přítomnost stává minulostí, nebo dokonce že se budoucnost stává přítomností? Jak je možné, že to, co (ještě) není, se stává něčím, co je, a že něco, co je, se zase stává něčím, co (již) není? A v jakém smyslu můžeme vůbec mluvit o minulosti nebo budoucnosti jako o něčem, co není? Není-li to skutečně, jak o tom můžeme mluvit? Musíme také rozlišovat: ve chvíli, kdy se přítomnost stává minulostí, tj. kdy přítomnost jakožto přítomnost pomíjí, nastupuje na její místo jiná přítomnost. Tato jiná přítomnost je v perspektivě původní přítomnosti její (předpokládáme-li ovšem nějaký podstatnější, organický vztah) budoucí přítomností. Podobně původní, ale již uplynulá přítomnost je v perspektivě nově se objevující přítomnosti její minulou přítomností (za týchž předpokladů jakéhosi organického vztahu). Ale jak je vlastně možné, že nějaká budoucí nebo minulá přítomnost se může stát, resp. může být budoucí nebo minulou přítomností nějaké určité přítomné přítomnosti? Zajisté jen tak, že

se budoucí přítomnost této aktuální přítomnosti stane její přítomnou budoucností a že se podobně minulá přítomnost též aktuální přítomnosti stane její přítomnou minulostí. Teprve na tomto místě jsme se dotkli čehosi podstatného na fenoménu času. Neboť čas a jeho plynutí nespočívá ve střídě minulosti, přítomnosti a budoucnosti ani v postupném přepadání budoucnosti přes práh přítomnosti do minulosti. To je všechno jen vnější zdání. Ve skutečnosti se všechno podstatné odehrává v tom, jak se určitá minulá nebo budoucí přítomnost stává přítomnou minulostí nebo budoucností.

Abychom měli šanci přiměřeně myšlenkově uchopit tuto rozhodující stránku skutečnosti, resp. skutečného dění, musíme událost, jíž (nebo v níž) se ještě nebo již neexistující přítomnost zpřítomňuje někde mimo vlastní ‚při-tomnost', tj. aniž by sama byla aktuálně ‚při tom', vztáhnout k nějakému centru, ústřednímu bodu dějství, zkrátka k nějakému subjektu. Ihned osvětlíme, proč.

Minulá přítomnost je de facto přítomností, která není, neexistuje – a tudíž jako by ani nikdy dříve neexistovala. Leč s jednou výjimkou, totiž že nějaká existující, tj. aktuální přítomnost se nějakým způsobem k oné minulé (a tudíž neexistující) přítomnosti vztáhne, že ji nějak uchopí a vtáhne do své přítomnosti, do své aktuálnosti. Jinými slovy řečeno je tu možnost, že nějaká aktuální přítomnost promění určitou minulou přítomnost ve svou přítomnou minulost čili že z určité již uplynuvší přítomnosti učiní svou vlastní minulost, resp. součást své minulosti. To vše je možno pojmově, myšlenkově uchopit jen tak, že každou ze zmíněných přítomností chápeme nikoliv bodově jako časovou bezrozměrnost, nýbrž jako událost. K podstatě události náleží její integrovanost a vymezenost, tj. jednak to, že má svůj počátek, průběh a konec, a jednak to, že tento počátek, průběh a konec náleží k sobě, že tvoří jednu jedinou integrovanou událost, jediný celek. A protože aktuální událost, která má *[„událost má"?; pozn. red.]* být schopna vtáhnout a vintegrovat do své přítomnosti nějakou jinou, cizí, minulou přítomnost a učinit z ní součást své minulosti, tedy přítomnou minulost, musíme předpokládat schopnost této události se za prvé aktivně vztáhnout mimo sebe a za druhé se z tohoto aktivního vztažení mimo sebe zase vrátit k sobě. A touto schopností akce a návratu z akce opět k sobě se událost konstituuje jako subjekt. Proto jedinou myšlenkovou cestou, jak uchopit skutečnost plynutí času (s výjimkou onoho primordiálního plynutí nejnižší události mezi jejím počátkem a koncem, od něhož nadále odhlížíme), je vztažení času a časovosti k subjektu, resp. k nesčetným subjektům jakožto centrům všeho dění (které je tedy nutně decentralizováno čili plurální a které ovšem může být sjednocováno do

větších a komplikovanějších událostí a superudálostí, zahrnujících v sebe události nižší).

Dunaj, 27. 7. 77.

[„Druhá kultura“ v českých podmínkách]

77/019

Ačkoliv byl v českých dějinách po dlouhá období vyvíjen na národ intenzivní ideologický nátlak, nedošlo (třeba na rozdíl od blízkého Polska) v novějších dějinách k vytvoření jakési „druhé kultury“, která by měla cti-žádost alespoň na všech hlavních frontách obstát vedle kultury oficiální a proti ní. V tom se jeví v Čechách výrazné opoždění vzhledem k celosvětovým trendům.